

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Anja Ivezić

**PRIKAZ ODRASTANJA DJECE U DJEČJIM DOMOVIMA U
SUVREMENOJ HRVATSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI**

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2017.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

**PRIKAZ ODRASTANJA DJECE U DJEČJIM DOMOVIMA U
SUVREMENOJ HRVATSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI**

Kolegij: Dječja književnost

Mentorica: Doc. dr. sc. Valentina Majdenić

Sumentorica: Dr. sc. Vedrana Živković Zebec, viša asist.

Student: Anja Ivezić

Matični broj: 2305

Modul: A

Osijek, rujan 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DJEČJI ROMAN	2
3. SUVREMENA HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST	4
4. MOTIV OBITELJI U HRVATSKIM DJEČJIM ROMANIMA	8
5. POVIJESNI POJAM DJETETA U ROMANIMA	9
6. ROMAN O SIROČETU I LIK SIROČETA U DJEČJIM ROMANIMA	11
7. PRIKAZ ODRASTANJA DJECE U DJEČJIM DOMOVIMA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI	16
7.1. Nada Iveljić	16
7.2. Anto Gardaš	19
7.3. Prikaz odrastanja u romanu <i>Dječji dom</i> Nade Iveljić	22
7.3.1. Prikaz obiteljskog doma u romanu <i>Dječji dom</i>	22
7.3.2. Prikaz lika siročeta	22
7.3.3. Stav društva prema domovima za djecu, udomljavanju i domskoj djeci	23
7.3.4. Likovi suputnici na njihovom životnom putu i životinjski pratitelji	23
7.3.5. Pronalazak doma i udomljenje	24
7.4. Prikaz odrastanja u romanu <i>Bijeli patuljak</i> Nade Iveljić	25
7.4.1. Prikaz obiteljskog doma u romanu <i>Bijeli patuljak</i>	25
7.4.2. Prikaz lika siročeta	26
7.4.3. Stav društva prema domovima za djecu, udomljavanju i domskoj djeci	26
7.4.4. Likovi suputnici na njihovom životnom putu i životinjski pratitelji	27
7.4.5. Pronalazak doma i udomljenje	28
7.5. Prikaz odrastanja u romanu, <i>Filip, dječak bez imena</i> , Ante Gardaša	28
7.5.1. Prikaz obiteljskog doma u romanu <i>Filip, dječak bez imena</i>	29
7.5.2. Prikaz lika siročeta	29
7.5.3. Stav društva prema domovima za djecu, udomljavanju i domskoj djeci	30
7.5.5. Pronalazak doma i udomljenje	31
8. ZAKLJUČAK	33
IZVORI	35
LITERATURA	35

SAŽETAK

Rad *Prikaz odrastanja djece u dječjim domovima u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti* rezultat je proučavanja prikaza lika siročeta u suvremenoj dječjoj književnosti. Cilj je rada donijeti prikaz dječjih likova u suvremenom hrvatskom dječjem romanu, djetinjstvo u dječjem domu, proces udomljavanja i suočavanja s udomljenjem, odnosno time da su spletom različitih nesretnih okolnosti ostali siročad u odabranim djelima. U radu su analizirani sljedeći romani: *Dječji dom* (1990.) i *Bijeli patuljak* (2002.) Nade Iveljić te *Filip, dječak bez imena* (1994.) Ante Gardaša. U analiziranim se romanima na različite načine prikazuje sudbina djece i njihova potraga za identitetom i odrastanje u domskoj zajednici. Tema odrastanja djece siročadi prisutna je u hrvatskoj književnosti od njezinih začetaka, a priloženi rad promotrit će odrastanje djece siročadi u svjetlu suvremene dječje književnosti. Rad će donijeti pregled što se dogodi nakon što tragedija razori siguran obiteljski dom, djeca ostanu sama na svijetu, siročad, njihovu prilagodbu na novu situaciju te potragu za novim sigurnim mjestom.

Ključne riječi: dijete siročče, dječji roman, suvremena hrvatska dječja književnost, *Dječji dom*, *Bijeli patuljak*, *Filip, dječak bez imena*, Nada Iveljić, Anto Gardaš

SUMMARY

This thesis is the result of the representation of growing up in children's homes as portrayed in contemporary Croatian children's literature. The aim of the thesis is to show children's characters in contemporary children's novel, their childhood in a children's home, the process of putting children into children's homes and facing its reality as well as the fact that they have become orphans due to different sad life circumstances. The following novels have been analysed: *Dječji dom* (1990) and *Bijeli patuljak* (2002) from Nada Iveljić and *Filip, dječak bez imena* (1994) from Anto Gardaš. In these analysed novels the children's destiny has been described in different ways as well as children's search for identity and growing up in a community of children's homes. The topic of orphan's growing up have been present in Croatian literature since its very beginnings and this study is concentrating on orphan's growing up in contemporary children's literature. The study shows what happens when a tragedy destroys the safety of a family home and the children are all alone in the world as orphans and their adjustment to new situations as well as their search for the new safe place.

Key words: an orphan child, a children's novel, contemporary Croatian literature, *Dječji dom*, *Bijeli patuljak*, *Filip, dječak bez imena*, Nada Iveljić, Anto Gardaš

1. UVOD

U diplomskome radu *Prikaz odrastanja djece u dječjim domovima u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti* proučavat će se prikaz dječjih likova u suvremenom hrvatskom dječjem romanu, odrastanje djece u dječjoj domskoj zajednici, proces udomljavanja i suočavanje s dolaskom u udomiteljsku obitelj. Pri spomenu pojma dječje književnosti treba istaknuti da njezino postojanje na području Hrvatske seže unazad više od dva stoljeća te je kao takva bila izložena mnogim utjecajima i promjenama zahvaljujući kojima se izgrađivala u pojam suvremene hrvatske književnosti kakvu poznajemo danas.

U radu je provedena analiza triju romana dvaju autora. Djela *Dječji dom* (1990.) i *Filip, dječak bez imena* (1994.) nastali su devedesetih godina 20. stoljeća, dok je drugi roman Nade Iveljić, *Bijeli patuljak* (2002.) nastao na početku 21. stoljeća, unutar suvremene hrvatske dječje književnosti. U svim trima romanima prikazano je dijete koje je spletom nesretnih okolnosti ostalo napušteno, tj. siroče, njegovo djetinjstvo i život u novim okolnostima, dječjem domu. Polazište za analizu knjiga je Berislava Majhuta *Pustolov, siroče i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.*, u kojoj se analizira nastanak i razvitak dječjeg romana i u kojoj autor razlikuje tri vrste ranog dječjeg romana: pustolovni, roman o siročetu te roman o dječjim družbama. Za ovaj je rad posebno važan roman o siročetu. Teorijsko polazište za pisanje o dječjem romanu bile su knjige Milana Crnkovića i Dubravke Težak *Povijest hrvatske dječje književnosti do 1955.* (2002.), iz koje je preuzeta podjela dječje književnosti na vrste, zatim *Dječja književnost* (1990.), Milana Crnkovića, *Pregled hrvatske dječje književnosti* (2006.), *Hrvatski dječji roman* (1998.), *Hrvatski dječji klasici* (2004.) i *Ogledi o dječjoj književnosti* (2009.) Stjepana Hranjeca, *Uvod u dječju književnost* (2015.) autorica Marijane Hameršak i Dubravke Zime, *Kraći ljudi - Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu* Dubravke Zime, te zbornik radova *Zlatni danci 9 – Život i djelo(vanje) Ante Gardaša* (2008.) urednice Ane Pintarić.

Priložena literatura, njezino proučavanje, pripomoglo je analizi romana, praćenju smjernica i otkrivanju prikaza odrastanja djeteta u dječjim domovima u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti. Također je pomoglo pri donošenju zaključaka o promjeni prikaza odrastanja djeteta u ranijoj dječjoj književnosti u odnosu na pogled suvremene dječje književnosti na isto pitanje.

2. DJEČJI ROMAN

Postoji mnogo različitih definicija dječjeg romana koje se razlikuju se od autora do autora. No, za početak treba napomenuti kako se nije moguće baviti detaljnijom analizom definicije i samim pojmom dječjeg romana, a da ga ne stavimo u okvir dječje književnosti. *Dječja književnost je književnost namijenjena djeci. U toj kratkoj definiciji bitna su tri pojma: književnost, djeca i namjena, i koliko je njihovo značenje točnije i jasnije, toliko je manje nesporazuma* (Crnković i Težak, 2002:7). Sažetost priložene definicije pojašnjava jednostavnost, bliskost dječje tematike životnim situacijama, jednako kao i razumljiv jezik čime se potiče, ali i zadržava interes za čitanjem.

Prva je misao koja se javlja kada se spomene dječji roman kako ga najbolje definirati i pojasniti njegova obilježja. Jedna je od najvažnijih misli vodilja u tom trenutku dijete i njegovo poimanje svijeta koji ga okružuje. *Posve je prirodno da se dječja književnost, a onda, uže govoreći, i dječji roman, bave prije svega dječjim svijetom kao i „stanovitim idejama i osjećajima karakterističnim za djetinjstvo“.* Stoga je posve legitimno pretpostaviti da je to određeno prisutno od samih početaka dječjeg romana, da je to zadanost koju dječji roman mora imati ako uopće želi biti dječji roman (Majhut, 2005:388). Međutim, nailazimo na još jednu definiciju dječjeg romana: *Dječji roman je razvedena, složena i slojevita „izmišljena“ ili „stvarnosna“ priča o (dječjem) životu, s akterima koji pretežito pripadaju određenoj uzrasnoj dobi, ali i priča koja posjeduje svoju dinamiku i zasniva se ponajvećma na specifičnom dječjem motrištu svijeta u kojem se uzbudljivom radnjom djela oblikuju likovi, psihologijski i etički profiltrirani* (Hranjec, 1998:9, prema Skok, 1991:339).

Dječji romani na hrvatskom jeziku postoje već više od dvjesto godina, no u razdoblju do 1945. godine mali je broj romana u kojima su junaci djeca u kontekstu dječjeg svijeta i prikaza njihova djetinjstva. To se smatra problemom zato jer se i u samom nazivu dječjeg romana nameće kako je dijete ono koje treba biti u središtu; prikaz njegovih vrijednosti i suočavanja s različitim životnim prilikama koje prolazi iz dana u dan (Majhut, 2005).

Dječji roman u znanosti o hrvatskoj dječjoj književnosti često je bio predmetom znanstvenog interesa te pobuđuje znanstvenu znatiželju od samih početaka znanstvenog istraživanja dječje književnosti (Zima, 2011). Termin dječji roman u hrvatskoj i svjetskoj znanosti o književnosti nije jednoznačan, njegov opseg i doseg nisu do kraja definirani i sam termin dječjeg romana ne pojavljuje se prije tridesetih godina 20. stoljeća. (Zima, 2011). Međutim, Majhut (2005.), navodi kako Crnković pod dječjim romanom ne pretpostavlja bilo koji roman namijenjen djetetu kao čitatelju - pustolovni, historijski, roman o životinjama i sl., nego samo onaj u kojemu se kao junaci pojavljuju djeca i koji se naziva romanom o djetinjstvu. *Roman o djetinjstvu opisuje prizore iz realnog života i koliko god dječje avanture bile u njemu dobrodošle, one ne smiju prelaziti određene granice. Uobičajeno je da dječji roman bude kratak, da je stil i izraz jednostavan i da su završeci sretni. Mada nevelik po obimu, dječji je roman najčešće raščlanjen u poglavlja* (Crnković i Težak, 2002:28).

Pri određivanju što je to dječji roman često se upada u načelnu metodološku pogrešku pa se dječji roman odrađuje u odnosu na roman za odrasle (Majhut, 2005:37). Stoga je važno podsjetiti kako je dječji roman dio drugog sustava, razvijao se u sklopu dječje književnosti te se u tom okviru određuju vrste i njegova obilježja; također nije se razvijao jednakim intenzitetom u svim razdobljima o čemu treba promišljati pri analiziranju.

Hranjec donosi opširniju definiciju dječjeg romana: *Riječju, dječji roman je slojevita pripovjedna vrsta dječje književnosti, u kojem su glavni likovi djeca, sa svim svojim doživljajima, strepnjama i nadama* (Hranjec, 1998:9). Također napominje kako je roman pripovjedna vrsta koju čini nekoliko različitih elemenata, a koji svojim sjedinjavanjem čine definiciju romana potpunom. Kada je riječ o fabuli njezin je nositelj lik, a uz njega se nerijetko javlja i pripovjedač (često sveprisutni) kojega vrlo često poistovjećujemo s autorom. Neizostavni su elementi dječjeg romana prostor, njegova funkcija, mjesta zbivanja u djelu te vremenski okvir, tj. kronološki slijed radnje. Osim navedenih elemenata čija cjelina daje potpuniju definiciju dječjeg romana u vidu treba imati i mladog čitatelja do trinaeste godine kojemu je za razumijevanje i užitak u čitanju dječjeg romana nužna naracija. Mladom je čitatelju zanimljivost tijeka i prezentacija radnje jednako važna kao i jednostavnost prikaza radnje, tzv. linearna ekspozicija radnje. (Hranjec, 1998). Razumijevanje pojma dječjeg romana nužno je za detaljniju analizu njegovih vrsta i obilježja, a o njima će kasnije biti više riječi.

3. SUVREMENA HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST

Od samih početaka sve do danas hrvatska dječja književnost prolazila je sličan razvojni put kao većina europskih nacionalnih književnosti, no pojava određenog fenomena u književnosti znala je varirati i do stotinjak godina od pojave u svjetskoj književnosti (Težak, 2008).

Proces nastanka i razvoja hrvatske dječje književnosti prošao je mnoge promjene, prilagodbe tijekom mnogih desetljeća kako bi dosegnuo željenu razvojnu točku te postao dijelom suvremene dječje književnosti. Hranjec (2009.) proces nastanka suvremene dječje književnosti dijeli na sljedeća razdoblja:

- književni pokušaji 19. stoljeća, procvat hrvatske dječje književnosti; unutar tog razdoblja nalazimo razdoblje Ivane Brlić-Mažuranić i Jagode Truhelke
- Lovrakovo doba
- zrelo doba u kojemu su stvarali sljedeći autori: Ivan Kušan, Grigor Vitez, njihovi nasljednici Zvonimir Balog, Hrvoje Hitrec, Pajo Kanižaj, Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić i mnogi drugi autori koji svojim radom ulaze i u razdoblje koje predstoji, nama danas poznato kao suvremena dječja književnost.

Nakon 1945. godine dolazi poslijeratno razdoblje za koje mnogi smatraju da od tada započinje prava književnost. Književnost mora jasno, otvoreno i transparentno služiti ciljevima vlasti. Ovakvom se modelu instrumentalizacije umjetnosti mnogi opiru, a ubrzo se promjena *nedječje* književnosti osjeća i u dječjoj književnosti. Nov model blizak djeci najavljuje već Zlata Kolarić-Kišur zbirkama *Zimska priča* (1950.) i *Po sunčanim stazama* (1951.), zatim Branko Halusa zbirkom *Pjesma mladosti* (1952.) te osobito Boro Pavlović zbirkom *Konj i kola* (1954.) (Hranjec, 2006).

Korak sa svjetskom dječjom književnošću sustiže se polovinom 20. stoljeća. Posebno je značajna 1956. godina kada su objavljena dva djela kojima hrvatska dječja književnost ne odudara od svjetske dječje književnosti. Riječ je o zbirci pjesama Grigora Viteza *Prepelica* i o romanu *Uzbuna na Zelenom Vrhu* autora Ivana Kušana, stoga se 1956. godina smatra početkom hrvatske moderne dječje književnosti (Težak, 2008). *A početna će i međašnja godina za noviju i suvremenu hrvatsku dječju književnost biti upravo 1956. kada Grigor Vitez objavljuje pjesničku zbirku Prepelica, a Ivan Kušan roman Uzbuna na Zelenom Vrhu. Ova dva hrvatska dječja pisca uistinu su začetnici i najavljivači suvremenog pristupa, ali i funkcije dječje književnosti* (Hranjec, 2006:91).

Oba su začetnici nove poetike u hrvatskoj dječjoj književnosti. Umjesto na dominantnost poučavanja usmjerili su se na igru i vedrinu koja privlači malog čitatelja jer su to odlike njegova karaktera i potreba (Hranjec, 2009).

Osim kao začetnike moderne hrvatske književnosti, na Viteza i Kušana gleda se i kao začetnike *Zrelog doba* prema Hranjecovoj podjeli u *Pregledu hrvatske dječje književnosti*. Prena Hranjecu razdoblje *Zrelog doba* obuhvaća začetnike: Viteza, Kušana, Matošeca i Baloga, potom slijede autori-nastavljači: Pajo Kanižaj, Luko Paljetak, Hrvoje Hitrec, Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić i Višnja Stahuljak. Zatim prethodnici i suputnici među kojima su sljedeći autori: Gustav Krklec, Vjekoslav Majer, Dobriša Cesarić, Stanislav Femenić, Ratko Zvrko, Stjepan Jakševac i brojni drugi.

Grigor Vitez prekretnica je za dječju poeziju čije je težišnice pojasnio člankom Djetinjstvo i poezija 1960., objavljenom posthumno u časopisu *Umjetnost i dijete*. Pjesnik Vitez smatra da su za poeziju važni priroda, nesputano djetinjstvo, zaigrano dijete, jednostavnost i pouka koja mora biti pretvorena u poeziju i time napominje kako je poezija „živa“ i da motiv njenog stvaranja mora biti nešto „živo“ što se neprestano mijenja (Hranjec, 2006). Ono što je Vitez za poeziju, to je Ivan Kušan za moderni suvremeni dječji roman. Kao što su za roman u prvoj fazi važni *Šegrt Hlapić* i Lovrakovi romani, tako su za suvremeni dječji roman važni Kušanovi romani. Kušanov je doprinos dječjoj književnosti bogat, a posebice njegovi kriminalistički romani. Prvi u nizu romana *Uzbuna na Zelenom Vrh* objavljen 1956. bio je prevratnički, stoga je jasno zašto ga sarajevski nakladnik odbija objaviti (Navodno da djelo nije bilo „umjetničko“.) (Hranjec, 2006).

U skupinu četvorice autora važnih za *Zrelo doba* ubraja se i Zvonimir Balog, autor brojnih djela, pjesničkih i proznih zbirki, romana i kazališnih djela. Među poznatijim su zbirkama *Nevidljiva Iva* (1970.), *Šašavi dani* (1975.), *Zlatna nit* (1978.), *Pusa od krapusa* (1996.) i mnoge druge. Balogov jezik stilski i sadržajno briše granicu dječje i književnosti za odrasle jer humorističnost i iskričav duh nasmijava i osvaja sve (Hranjec, 2006).

Autori nastavljači obuhvaćeni u Hranjecovoj podjeli donose raznolik spektar tema iz različitih područja i s različitim motivima. Pajo Kanižaj i Luko Paljetak idu Vitezovim i Balogovim stopama, dok Hrvoje Hitrec prati Kušanove stope. Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić i Višnja Stahuljak okušale su se pišući pjesme, igrokaze, ali i romane (Hranjec, 2006).

Prethodnici i suputnici obuhvaćaju književnike čije se stvaralaštvo proteže na posljednja četiri desetljeća 20. stoljeća i koji u svom radu slijede ili pišu po uzoru na Kušana i njegove romane, na one čije djelovanje započinje u navedenom vremenskom razdoblju te su spona sa zamisljima suvremene hrvatske dječje književnosti i one koje više-manje ubrajamo među dječje jer su svoje mjesto priskrbili među književnicima za odrasle, kao što su npr. Gustav Krklec, Vjekoslav Majer, Dobriša Cesarić i drugi (Hranjec, 2006).

Novi društveni i obiteljski odnosi u šezdesetim i sedamdesetim godinama prošloga stoljeća donose novi pogled na obiteljsku zajednicu, dijete više nije prikazano kao anđeosko, funkcionalizirano i generalizirano, već se teži individualizaciji djetetova lika, djetetu se ne nameću poželjni oblici ponašanja već ga se pokušava pustiti da samo konstruira svoj kulturni i socijalni identitet (Zima, 2011).

Sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća u dječjoj se književnosti još uvijek vide određena odstupanja i „izoliranost“ u odnosu na suvremenu „svjetsku“ dječju književnost. Pojavljuje se prvi prijevod *Pipi Duge Čarape* Astrid Lindgren, potom *Čarobnjak iz Oza* Franka Bauma, što je ujedno pokazatelj i višedesetljetnog zakašnjenja, no nazire se napredak. U hrvatskoj dječjoj književnosti pojavu tabu-tema, ali i pojavu predodžbe o kompetentnom djetetu prikazuje niz autora u djelima objavljenim sedamdesetih godina, a to su: Nada Iveljić *Sat očeva* (1979.), *Srce na pragu* (1979.), *Vagon – slon* (1987.), zatim Hrvoje Hitrec *Smogovci* (1976.), Nikola Pulić *Prpilova škola* (1980.), *Ključić oko vrata* (1987.) i drugi. Kompetentno dijete u hrvatskoj dječjoj književnosti, za razliku od vremenski analogne njemačke dječje književnosti, ne problematizira autoritet i svoj položaj u situaciji autoriteta, no otvara put prema preispitivanju problema funkcije i položaja djeteta o kojemu će se detaljnije analizirati osamdesetih godina (Zima, 2011).

Anto Gardaš već 1979. objavljuje svoj prvi dječji roman, *Tajna zelene pećine*, koji strukturom anticipira pustolovni i „novi“ dječji kriminalistički roman, osobito popularan osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Pustolovni, kriminalistički i inačice tih romana u to vrijeme pišu i Pavao Pavličić, Zlatko Krilić, Ljudevit Bauer i drugi. Za razliku od prijašnjeg desetljeća, djetetova predodžba osamdesetih godina nije nimalo jednostavna. Nastoji se oblikovati nereprezentativni dječji lik ili lik adolescenta, isprepleće se cijeli niz različitih utjecaja, ali se, kao dominantna, ipak prepoznaje predodžba o nevinom i boljem djetetu (Zima, 2011).

Devedesete godine dvadesetog stoljeća donose velik broj romana i to onih autora koji se nisu prethodno afirmirali u dječjem književnom sustavu, poput Hrvoja Kovačevića, Sanje Pilić, Branke Primorac i drugih. Na autorskom planu prisutni su i od ranije poznati autori: Zvonimir Balog, Nada Iveljić, Miro Gavran, Stjepan Tomaš i drugi. Početak devedesetih godina obilježen je društvenim „potresima“ koji se na različite načine odražavaju u književnom prostoru - rat postaje plodonosna tema dječje književnosti, kao i njegove posljedice (Zima, 2011). Osim što se više piše o ratnim temama javljaju se i druge tabu-teme, kao što su droga, zlostavljanje, ekološka katastrofa, vjera i sl. Time se dječja književnost „uozbiljuje“, upozorava na promjene kojima su djeca izložena (Hranjec, 2006). Dolazi i do promjena u samom književnom sustavu pa se tako javljaju nove dječje biblioteke i širi se književno tržište. Promjene koje su se dogodile u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća donose i drugačiji pogled na dijete te se pojednostavljuje predodžba o djetetu. Također se pojavom ratnih tema dijete ponovno prikazuje kao žrtva kojoj je potrebna zaštita poput „apolonskog“ djeteta (Zima, 2011).

Otvorenost prema novim temama pridonijela je promjenama i stvorila put nastajanju suvremenog romana kakav danas poznajemo. Posljednjih godina sve se češće javlja literatura koja se izdvaja iz dječje književnosti namijenjena dobnj skupini od dvanaest godina naviše (tinejdžerska literatura). U nju prodire socijalna tematika, koja se javljala i prije, no sada socijalni problem nije podloga zbivanja radnje već njezin pokretač (Težak, 2008). Suvremena dječja književnost podložna je različitim utjecajima što dovodi do promjena napretka iz dana u dan.

4. MOTIV OBITELJI U HRVATSKIM DJEČJIM ROMANIMA

Budući da je dijete od rođenja vezano za obitelj, obitelj i obiteljski život u književnosti za djecu česta su tema te jak motiv. U suvremenoj se književnosti često na obiteljsku zajednicu gleda sa sociološkog ili pravnog motrišta, a razlog tome drugačiji je pogled na obitelj za razliku od prošlih vremena (Haramija, 2005).

Svatko od nas, a pogotovo svaki mali čitatelj dio je zajednice koja se naziva obitelj. To je najčešće zajednica krvnih srodnika, no u današnje vrijeme to i ne mora biti izravan slučaj. Pojam obitelji nerijetko se koristi i za osobe s kojima smo se pronašli u sličnim životnim situacijama te su spletom okolnosti sudionici životnog puta koji je pred nama, uz neprestanu međusobnu podršku i potporu. O obiteljima koje nisu u krvnom srodstvu, a ipak su si podrška, oslonac, pomoć i sigurnost toplog doma najčešće govorimo u slučajevima udomljavanja i posvajanja djece.

Rasprava o motivu obitelji u hrvatskoj književnosti nužno je multidisciplinarna te zapažamo nekoliko književno-oblikovanih obiteljskih zajednica: čvrsto strukturirana, tj. homogena obitelj, socijalno-staleška obiteljska zajednica, *luckasta* obitelj, *krnja* obitelj, razorena obiteljska zajednica, „supstitucijska“ obitelj, urbana „formalna“ obitelj, obitelj u humorno–fantazijskom svijetu i slično (Hranjec, 2009).

Priloženi rad bit će usmjeren na analizu obiteljskih zajednica unutar kojih je udomljeno domsko dijete, na koji način mu se pristupa i pomaže pri uklapanju u već postojeću cjelinu te na koji se način mijenja život cijele zajednice.

5. POVIJESNI POJAM DJETETA U ROMANIMA

Junak djeteta značajno se mijenjao tijekom povijesti; za razdoblje 19. stoljeća značajno je da dijete nema identitet, raste i razvija se po uzoru na roditelja, prateći njegova usmjerenja i ispunjavajući očekivanja (Zima, 2011).

No u prva dva desetljeća 20. stoljeća dolazi do poboljšanja položaja djeteta u dječjim romanima, dijete postaje središnji lik, aktivni pokretač radnje koji konstruira vlastiti identitet te ostvaruje samostalnost u odnosu na odrasle (Zima, 2011). Tridesete godine 20. stoljeća donose još promjena, dijete odrastanjem izlazi iz okvira konformizma te gubi dječju nevinost suočavajući se sa životom. (Zima, 2011).

Takva „nova“ dječja književnost nastoji ne projicirati na dijete ideje o poželjnom tipu ponašanja, nego pokušava pustiti dijete da samo konstruira svoj kulturni i socijalni identitet. U hrvatskoj dječjoj književnosti, međutim, situacija je ponešto drugačija: aktualno društveno uređenje pokušava na dijete i dalje projicirati Jenksove „apolonske“ karakteristike, odričući mu pravo na samoodređenje (što se ne odnosi, uostalom, samo na dijete) i funkcionalizirajući ga u kategorijama kolektivizma, korisnosti i društvene svijesti (Zima, 2011:151-152). Iako je napredak u hrvatskoj dječjoj književnosti velik i sve više teži otvorenosti, ipak se još osjećaju okviri konzervativnosti i održavanja poznatog, prihvaćenog načina ponašanja. U Matošecovim i Kušanovim romanima sve se češće javlja odnos djeteta s likom starca - mentorom koji je bogat životnim iskustvom, a takvim se odnosom postiže kvalitetnija percepcija stvarnosti i razumijevanje zajednice koja nas okružuje (Zima, 2011).

Sedamdesete se godine 20. stoljeća u dječjoj književnosti pokazuju iznimno zanimljivima jer je lik djeteta prikazan na nov i drugačiji način. Unatoč tome što je izoliranost hrvatske dječje književnosti i dalje prisutna, javljaju se nove pretpostavke o položaju djeteta u društvu (Zima, 2011). Tijek vremena samo pridonosi novom pogledu na život, otvorenosti prema sadašnjim, ali i budućim događajima i ničiji život nije izostavljen dodiru promjene. Promjene najavljene u prošlom desetljeću svakako su vidljive osamdesetih godina posebice u predodžbi dječjeg lika koji se oblikuje kao drugačiji, nereprezentativni lik podložan mnogim društvenim utjecajima i viđenjima. Primjer takvog lika vidljiv je u mnogim romanima tog razdoblja, npr. *Ljubav ili smrt* (1987.) Ivana Kušana te u fantastičnim romanima Damira Miloša, Sunčane Škrinjarić, Hrvoja Hitreca, Ante Gardaša i Jože Horvata, te u nizu kriminalističkih romana spomenutih autora, kao i u netipičnom autobiografskom romanu Zvonimira Baloga.

Jedan od najzanimljivijih autora navedenog razdoblja svakako je Zlatko Krilić i njegova *Čudnovata istina* koja izlazi 1980. godine. Unatoč težnjama da se lik djeteta prikaže drugačije, samostalnije i dalje se nazire predodžba o nevinom, boljem djetetu (Zima, 2011). Devedesete godine donose brojnost ratne tematike, velik raspon novih književnih imena, ali i književnih djela već ranije afirmiranih autora, dok se lik djeteta pojednostavljuje. No, ponovno se ističe lik djeteta žrtve, krećući se u smjeru izvan tradicionalnih okvira prihvaćajući životne događaje i situacije, dopuštajući i pojavu tabu-tema na književnom spektru (Zima, 2011).

6. ROMAN O SIROČETU I LIK SIROČETA U DJEČJIM ROMANIMA

Dječji roman početna nam je točka s koje možemo promatrati život djeteta i na koji način na njega utječu različite svakodnevne situacije. Jedna od važnijih karakteristika dječjeg romana svakako je igra i jednostavan jezik pisanja koji je blizak mlađim čitateljima. Postoji nekoliko vrsta romana. Autori Crnković i Težak (2002.) izdvojili su pet velikih skupina koje objedinjuju sljedeće vrste: roman o životinjama, avanturistički (pustolovni) roman, znanstveno-fantastični, povijesni i roman o djetinjstvu. Kako je ranije spomenuto među navedene vrste ubraja se i roman o djetinjstvu. *Roman o djetinjstvu ima jasne odrednice. One se iščitavaju iz brojnih uspješnih djela napisanih tijekom stotinu godina postojanja. U njemu su junaci djeca, dječaci i djevojčice i prikazuju se prizori iz dječjeg života u stvarnim uvjetima i okolnostima. Češće su junaci dječaci nego djevojčice jer je pisac, pogotovo u ranijem vremenu, imao slobodnije ruke ako su u pothvatima, na primjer u bijegu iz kuće ili smionim igrama, sudjelovali dječaci.* (Cnković i Težak, 2002:26-27). Roman o djetinjstvu sadrži i podvrstu, roman o siročetu. Obilježja romana o siročetu drugačija su naspram uobičajenih značajki drugih vrsta romana (pustolovni roman i roman o dječjoj družbi ne trebaju posebno predstavljanje). Iako se u drugim književnostima javlja puno ranije (kao primjerice roman *Oliver Twist*), roman o siročetu (ili kako ga neki autori nazivaju „nesretnom djetetu“) u hrvatskoj dječjoj književnosti pojavljuje se tek krajem 19. st. u dječjim romanima Jagode Truhelke *Tugomila* i Vjekoslava Košćevića *Sretni kovač*. U tim se romanima najčešće pojavljuje lik koji donosi svoju životnu priču prolazeći različite nedaće koje ga poučavaju vrijednostima života. *Junak je odrezan, odbačen, gurnut od svijeta odraslih. Dok su roditelji bili živi, oni su se brinuli o njima, smrću roditelja iznenada ne pripadaju nikome i nikamo – siročje jednostavno ispada iz poretka. Junak siročje je bez ikakve zaštite i sigurnosti* (Majhut, 2005:394). U mnogim dječjim romanima junaci su nezbrinuta djeca bez roditelja (*Pustolovine Toma Sawyera, Pipi Duga Čarapa, Petar Pan* i sl.), no to još uvijek ne znači da su to romani o siročetu. Uvjet da bismo neki roman mogli proglasiti romanom o siročetu jest da se čitatelj osjeća nadahnutim svom hrabrošću, upornošću i snagom kojom lik odiše te s kakvim se sve nedaćama mora susresti. Iako čitatelj, dok prati cijelu radnju iz zaštićene okoline, ne može ni zamisliti sebe u takvim prilikama, može s likom suosjećati (Majhut, 2004).

Djeca opisana u tim romanima obično su nešto starije dobi (oko desete godine) i pripadaju različitim društvenim slojevima i sredinama. Dosta su dugo, počevši od Dickensovih romana, dječji junaci birani iz redova nesretne djece (siročad, napuštena ili izgubljena djeca, djeca roditelja koji su naglo osiromašili) (Cnković i Težak, 2002:27). Ili, na početku romana pojava siročeta kojeg su izbacili iz vlastitog doma aktivira obrazac žanra romana o siročetu. Takvim početkom signaliziran je auntsajderski položaj junaka u društvu u kojemu se nalazi: za njega ne vrijede zakoni društva (Majhut, 2005:90).

Majhut (2005.) navodi kako je takav junak po stupnju slabiji od nas, ali i od svoje okoline, njegovi postupci nisu podvrgnuti društvenoj kritici, uopće nije obuhvaćen društvom - on je *auntsajder*. Siroče ne djeluje ni po kakvoj svrsi, ne želi ništa, ono je pasivno podvrgnuto brojnim udarcima sudbine. *Siroče je pasivno sve do pojave mentora. (Majhut, 2005:122).* Pojavom mentora siroče ostvaruje priliku napretka jer ga potpora usmjerava k pravom putu. *Junak (ili antijunak) romana o siročetu nema nikakav cilj ili zadatak pred sobom koji bi morao ostvariti pa da se uspije izbaviti iz teškog položaja. Dijete siroče samo ne može stvoriti dom. Ono može biti primljeno u dom, ali ga samo ne može stvoriti. Zato junak treba dokazati da je vrijedan dobrotvorove nagrade i primanja u dom. A to će junak pokazati time što nikada ne gubi svoju čestitost, svoju vrlinu koliko god padao iz zla u gore (Majhut, 2005:144).* Iz citata je vidljivo da dijete, junak siroče nije sposobno samo ostvariti dom, ne može samo bez usmjeravanja odraslih pronaći pravi put, stoga se tijekom razvijanja radnje javljaju mnogi, različiti likovi čiji je zadatak pomoći siročetu u nadilaženju i suočavanju sa svim preprekama koje se nalaze na njegovom životnom putu kako bi ispunio svoj zadatak te dobio priliku postati dio nečijeg doma.

Ranije istaknuti opis lika siročeta navodi nas na još jednu neizostavnu karakteristiku romana o siročetu. *U romanima o siročetu dob junaka i implicitnog čitatelja također su povezane, samo što sada junak nikada nije stariji od implicitnog čitatelja... Junak siroče mora biti dijete, mora biti netko tko polaže prirodno pravo na toplinu i roditeljsku zaštitu (Majhut, 2005:112).* Implicitni čitatelj prati radnju, nevolje lika iz sigurnosti svog doma, dok je to liku siročeta posve nedohvatno, čime autor potiče čitateljevu empatiju, suosjećanje, razumijevanje jednako kao i prihvaćanje različitosti okoline koja ga okružuje (Majhut, 2005).

Roman o siročetu donosi i fizički prikaz lika koji je drugačiji u odnosu na roman o dječjoj družbi ili pustolovni roman; navedeni romani prikazuju likove kao snažne, uporne superiornije od čitatelja, dok s druge strane nailazimo na krhkost, slabost, nježnost i boležljivost. Nerijetko se javlja i lik siročeta ženskoga spola, što pridonosi istaknutijem prikazu nemoći i nesigurnosti koje ocrtavaju lik siročeta. U većini slučajeva uz nesigurnost nadovezuje se nepripadnost skupini, a siročće se naznačuje kao autsajdera (Majhut, 2005).

Prateći razvoj radnje, uočavamo pojavu različitih pratitelja na njegovom putu čiji je zadatak nečemu poučiti junaka za daljnji nastavak prema željenom cilju; najčešće su to njegovi saveznici koji svojom pojavom potiču lika u dobrom smjeru, pomažu mu riješiti teškoće koje su ga snašle ili mu pružaju priliku za sigurniju budućnost. U romanu o siročetu često se pojavljuju likovi lažnih roditelja, mentori te udomitelji poznatiji pod nazivom dobrotvori (darivatelji doma). Nakon što su ostala sama, siročad djeca bivaju smještena u dom gledajući na njihovu dobrobit. Slijedi prilagodba na dom i promjene koje on donosi. Upravitelj i odgajatelji (radnici) dječjeg doma najbliže su osobe koje svako dijete siročće u tom trenutku ima u svom životu, u slučaju da nema brata ili sestru koji su također smješteni u dom, stoga dijete u odgajatelju, učitelju ili upravitelju pronalazi mentora koji ga od tada usmjerava na pravi put. Mentor je djetetu u njegovoj trenutačnoj situaciji osoba od povjerenja u kojoj vidi nešto najbliže obitelji. Mentora pita za savjet, pomoć ili utjehu, a mentorov je cilj, osim pomoći djetetu u suočavanju sa životnim situacijama, pomoći da pronade novu obitelj, potaknuti njegovo dobro ponašanje, neprestan trud i rad, poučiti ga stvarima koje dijete ne zna, a trebalo bi znati ili bi mu mogle pomoći u daljnjem životu kako bi se pokazao u pravome svjetlu i stvorio mogućnost nove prilike. Dobrotvorima se smatraju udomitelji, oni koji djetetu daju novu priliku, novi dom, obitelj, sigurnost i zaštitu, stvarajući povjerenje u odnosu s djetetom i po udomljenju, preuzimajući ulogu mentora za budućnost djeteta. (Majhut, 2005). Osim saveznika u ljudskom obliku nerijetko se može pojaviti i životinjski pratitelj. Pojava životinje kao lika pratitelja razlikuje se od vrste do vrste djela. U romanu o siročetu lik životinje rijetko se pojavljuje jer su tom vezom zadovoljene potrebe samo jedne strane, potrebe životinje; ona dobiva ljubav i pripadanje, dok siročće i dalje teži za ljubavlju i sigurnosti obiteljskog doma (Majhut, 2005).

Rad će se baviti analizom romana o djetinjstvu, odnosno njegovom podvrstom, romanom o siročetu. Polazište analize provedene u radu studija je *Pustolov, siročće i dječja družba* Berislava Majhuta (2005.), koja obuhvaća romane objavljene u Hrvatskoj do 1945. godine.

Pozornost ću posebno usmjeriti na roman o siročetu te pomoću priloženih podataka koje Majhut donosi u svojoj studiji analizirati sličnosti i razlike u djelima napisanima do 1945. i nakon 1945. s motivom lika siročeta kako bih mogla uočiti promjene prikaza junaka siročeta koje su se dogodile tijekom vremena.

Svaki je roman drugačiji, ali svaka vrsta romana dijeli neizostavne zajedničke karakteristike koje se odnose velikom većinom samo da jednu vrstu. Takav je slučaj i u romanu o siročetu u kojemu je radnja vođena činjenicom kako je junak ostao bez doma spletom različitih okolnosti, nakon čega počinje njegovo daljnje putovanje životnim stazama. Druga je važna poveznica razorenost doma do temelja, te da nema nade, odnosno mogućnosti povratka onome poznatom i sigurnome (Majhut, 2005).

Naglašava se različitost junaka siročeta u odnosu na likove drugih romana - on je nježan, krhak i često mlađi od čitatelja. Također je iznimno skroman i čestit i to su mu najznačajnija obilježja uz radišnost, čime se trudi ostvariti mogućnost za pronalazak doma koji silno želi, ali i treba (Majhut, 2005). Čestitost i dobrotu kojom je obojan junak romana o siročetu uvelike se ističe u slučajevima kada je dijete, odnosno lik siročeta onaj koji je potpora i pomoć svima oko sebe u svim teškim trenucima. Tada se njegova neiskvarenost i veliko srce najbolje ocrta u romanima (Majhut, 2005).

Za razliku od egzotičnosti mjesta i proputovanog prostora pustolovnog romana, kretanje junaka domskog podrijetla odiše dokumentarističkom autentičnošću njegova kretanja kako bi se postigao željeni efekt - stradanje junaka, čime se ostvaruje uvjeravanje čitatelja u stvarnost napisanih, ispričanih događaja (Majhut, 2005). Uz geografsko kretanje junaka, naznačuju se i mjesta boravka likova, najčešće rubovi sela, napuštene zgrade, štagljevi, sirotišta i slično. *Niti jedan prostor nije siguran i ne nudi sklonište od bura vanjskog svijeta* (Majhut 2005:295), a time se ocrta nestalnost, nesigurnost te njihova krajnje neizvjesna budućnost (Majhut, 2005).

Unatoč nestalnosti, nesigurnosti koja je stalno prisutna i ocrtava sudbinu lika siročeta, općenito gledajući, pratitelji junaka nisu likovi karakteristični za roman o siročićima. *Siroče ima sasvim drugu funkciju. Dijete je na neki mehanički način izgubilo cjelinu doma. Ono treba, između ostalog, pokazati kako je dijete samo po sebi u stanju samo zadržati vrlinu. Naprotiv, ostvariti dom, steći poziciju u društvu, to dijete nije sposobno samo učiniti, već mu je za to potrebna pomoć odraslih: mentora (najčešće: učitelja), institucija (sirotišta, škola) te dobrotvora (osobe s materijalnim sredstvima) koji će ga tek povući s društvenog dna na kojem se našlo. Upravo ovo inzistiranje na neophodnosti sudjelovanja odraslih i društva općenito u razvoju djeteta potječe iz tradicije one pedagoške misli koja je u sedamnaestom stoljeću (prema Ariesu) preuzela brigu nad djetetom (Majhut, 2005:247).*

Osim odraslih na životnom putu lika, ovisno o vrsti djela, mogu se javiti životinjski pratitelji, iako je njihova pojava u romanu o siročetu rijetka. Njihovom prisutnošću u potpunosti su zadovoljene samo potrebe jedne strane – životinje, junak siročće mu pruža zaštitu i ljubav, dok iz tog odnosa siročće dobiva prijatelja, pomoćnika, ali njegova potreba za sigurnim domom i ljubavlju nije potpuno ostvarena.

Cilj romana o siročetu promišljanje je o svakodnevnici, životu te razvijanje kritičkog razmišljanja i stava kod mladih čitatelja. Razviti i potaknuti njihovu svijest kako su u velikoj većini sretnici jer imaju obitelj i neovisni su o različitim teškoćama na koje nailaze na svom životnom putu, dok postoje djeca koja žele samo taj maleni dio onoga što je njima svakodnevno dostupno i osigurano, a to je obitelj koja će im pružiti sigurnost, slobodu i dati smjer za budućnost.

7. PRIKAZ ODRASTANJA DJECE U DJEČJIM DOMOVIMA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

Tema je ovoga rada istražiti na koji je način prikazano odrastanje domske djece u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti. Istraživanje će se temeljiti na sljedećim naslovima *Dječji dom* i *Bijeli patuljak* autorice Nade Iveljić te djelo Ante Gardša *Filip, dječak bez imena*. Priloženi romani donose radnju gdje se u središtu zbivanja nalaze dječji likovi, njihovo odrastanje i život u dječjem domu te udomiteljskoj obitelji. U djelima će se promatrati zašto je dijete ostalo siročće, zna li ono svoju prošlost, kako se ono osjećaj, na koji se način nosi sa životnim nedaćama, tko se od likova još javlja uz njih, kakav odnos imaju s ostalim likovima, posebice odgajateljima, kako je prikazan život u domu i pronalaze li dom na kraju djela. Svrha je analize uvidjeti na koji se način likovi domske djece nose sa životom u domu te na koji se način njihov život mijenja nakon pronalaska i dolaska u udomiteljsku obitelj. Također je cilj usporediti prikaz lika siročćeta u suvremenoj hrvatskoj književnosti s prikazom u ranijim djelima o kojima u svojoj studiji govori Berislav Majhut. Ima li kakve promjene u prikazu siročćeta gledajući prošlost, odnosno sadašnjost? Donosi li suvremena dječja književnost promjenu?

Posebno će se usporediti život udomiteljske djece, način njihova života u domu prije udomljavanja i njihovo suoćavanje sa svim životnim problemima i teškoćama koje im se tijekom cijelog tog procesa nađu na putu, u odnosu na Majhutovu analizu romana siročćeta u razdoblju 19. stoljeća. Temeljno je pitanje koje se postavlja razlikuje li se književnost 19. stoljeća naspram suvremene hrvatske dječje književnosti u pogledu na dijete siročće i na koji način.

7.1. Nada Iveljić

Kad bismo umjetnost riječi mogli podijeliti na onu izraslu na stvarnosnoj podlozi i onu kojoj je izvorište u autorovoj mašti, u nepreglednim fantazijskim sferama bilo bi nam s njome lako. Međutim, književnost najčešće nije tako odjelita, jasna i otkrita: ona počinje, ili se dijelom oslanja na naše iskustvo a potom otplovi, odjedri u – maštokraj. U prostore gdje ne očekujemo da ćemo ju zateći. Među suvremene reprezentante takvih izleta pripada, nedvojbeno među prvima, Nada Iveljić (Hranjec, 2004:249). Nada Iveljić doista pripada među najplodnije dječje književnike (Hranjec, 2006:142).

Rođena je 4. travnja 1931. u Zagrebu. Za sretno zagrebačko djetinjstvo ispunjeno šetnjama i poticanje ljubavi prema knjizi zaslužan je njezin otac Ferdinand Knopp. Zahvaljujući ljubavi prema knjizi već se kao trinaestogodišnjakinja okušala u pisanju pa su joj priče Predgrađe objavljene u listu „Galerija“ (Hranjec, 2006).

Kao osamnaestogodišnjakinja udaje se, upisuje zagrebački Filozofski fakultet. S prvim se pjesmama javlja 1956. u „Republici“, zatim u „Krugovima“, „Mogućnostima“ i „Reviji“. Također se okušala i kao dugogodišnja urednica časopisa „Radost“. Ukupno je objavila šezdeset i jednu knjigu (Hranjec, 2006.), a prvo je djelo namijenjeno djeci *Konjić sa zlatnim sedlom* (1968.), zbirka koja je do sada doživjela jedanaest izdanja. *Godine 1979., zbog bolesti mora u mirovinu i otad se posvećuje samo pisanju* (Hranjec, 2006:142).

U sedamdesetim godinama 20. stoljeća u hrvatskoj dječjoj književnosti svoje prve dječje romane objavljuje Nada Iveljić, autorica velikog romanesknog opusa u dječjem književnom sustavu. Ključna riječ u njezinom opusu odnosi se upravo na predodžbu o djetetu u njezinim romanima ono jest kompetentno dijete iz naslova ovog poglavlja, no kompetentnim ga čini to što je žrtva. U romanima Nade Iveljić dijete je žrtva, u to najčešće roditeljska žrtva, ali i žrtva okolnosti, napretkam gradskog načina života. Dijete, međutim, tu svoju poziciju prihvaća na dva načina: uočava je i nastoji je otkloniti na različite načine, poput (...) Barbare iz Dječjeg doma (1989.) (...) ili je pak, prihvaća i pristaje uz nju, ne uspijeva je se osloboditi, za što je primjer Marija – Ševa iz romana Sat očeva, koja zauvijek ostaje emocionalni invalid zbog očeva napuštanja obitelji (Zima, 2011:210). O usmjerenosti autorice na djecu i njihovu dobrobit bit će riječi i kasnije u analizi romana Dječji dom i Bijeli patuljak u kojima se detaljnije govori o životu djece u domu koja su u potrazi za sretnim završetkom.

Nada Iveljić okušala se u pisanju mnogih različitih vrsta, od pisanja u stihu, pisanju pripovijetki, po kojima je djeci ostala najzapamćenija, pisala je i crtice, a neizostavan su dio njezina književna opusa kojima ostavlja dubok trag u hrvatskog dječjoj književnosti - romani.

Najistaknutije obilježje njezina stvaralaštva lakoća je izmjene realnosti i mašte: *Stilskom se dominantom u pričama ističe neprestano prelaženje, ulaženje mašte u stvarnost i obratno, no veza se (lokacijska, fabulativna, na razini lika) nikada ne gubi s realnom zbiljom: Priče odijevam u netvarna sjećanja, u sve što su moje oči vidjele a srce osjetilo* (Hranjec, 2004:265 prema Iveljić, 1996:147 – 148).

Nada Iveljić stvorila je, kao i S. Škrinjarić, tip moderne bajkovite priče, jednako vezane sponama za tradiciju, a isto tako i obogaćene suvremenim zamislima. (...) Autoričino pripovijedanje je dinamično, živo formativno krajnje ekonomizirano, leksički inovirano, recepcijski atraktivno (Hranjec, 2004:265).

*Jednako opsežan je vrstovno drukčiji Iveljičin korpus – roman. Nastajući usporedno s pripovijestima – prvi, *Dobro lice*, objavljen je 1974. godine – pretpostaviti nam je da je posrijedi sličan autoričin odnos spram stvarnosti / mašte. No jesu li žanrovske zakonitosti naprosto nalagale drukčiji pristup, ili je drukčija tema zahtijevala i drukčiji strukturni model, tek u romanima naći ćemo obilje realističkih tema iz doba koje živi autorica. Ni traga, načelno!, maštovitim uzletima i fantazijskoj interpretaciji zbilje (iznimke su *Čuvarice novih krovova* i *Bijeli patuljak*) (Hranjec, 2004:266).*

Sjedinjenje dviju značajnih obilježja tema - onog zbiljskog i onog fantastičnog napokon dolazi do izražaja u romanu *Bijeli patuljak* (2002). On donosi priču o dvoje mališana koji nakon obiteljske tragedije ne naziru sretan završetak, no u njihov život ulazi „nada“ u obliku svemirskog bijelog patuljka čija će pojava pridonijeti razrješenju situacije za njih. Polazište je u romanu stvarno pa autorica spominjanjem matičnih knjiga doma za djecu želi naglasiti dokumentarnost. Životna se zbilja nastavlja i proteže sve do dolaska u međimursko selo s udomiteljima i tada počinje bajka, tj. lijek za ovozemaljsku nesreću (Hranjec, 2004).

O svim romanima Nade Iveljić, moguće je istaknuti sljedeće poveznice. Autorica ne eksperimentira žanrom, zadržava njegove osnovne karakteristike, nastojeći ih istodobno osuvremeniti uvodeći elemente lirske pjesme te sintezom bajke i romana. Pokazala je i sklonost pronalaženju svježih tema u romanima: ostarjeli klaun, čudesne lutke, vagon – slon i druge. Tematska je dominantna njezinih djela obiteljska zajednica – današnja, razorena jer u tim obiteljima nedostaje najvažnijega – ljubavi. Stoga su njezina djela posljedica iskrene težnje za dohvaćanjem i pružanjem sreće malom čitatelju. Autoričini romani, kao i njezine pripovjedne vrste, potvrđuju uvažavanje usmene književnosti jer se radi o nacionalnoj vrijednosti, ali i provjerenoj književnoj strukturi od koje često polazi u građenju svog diskursa.

Međutim, uočljiva je i suprotnost urbano – ruralno, gdje je naglašena autoričina simpatija za izvanurbani svijet jer je neotuđen te teži živjeti autentičnim životom (Hranjec, 2004). Zaključno o književnom radu Nade Iveljić moguće je reći kako je hrvatska dječja književnost dobila izuzetno plodnu spisateljicu s nekoliko zbirki i romana koji ostaju trajna vrijednost.

Vrijednosti poput preplitanja svijeta mašte i realnosti, iskrene i plemenite poruke te nastojanje afirmiranja ljubavi, istine i prijateljstva, mlada je čitateljska publika znala prepoznati i cijeliti. Po tome se spisateljica Nada Iveljić može uvrstiti u suvremene klasike hrvatske dječje književnosti (Hranjec, 2004).

Umrla je 6. rujna 2009. godine u Zagrebu.

7.2. Anto Gardaš

Žanrovski i tematski raznovrstan – to je Anto Gardaš: pjesnik, pripovjedač, romanopisac, pisac socijalnih dječjih romana (Filip, dječak bez imena) pa i dječjeg krimića (Duh u močvari). No u prvom ga redu valja predstaviti kao pisca znanstveno-fantastičnih djela (Hranjec 1998: 253). Anto Gardaš pojavio se u dječjoj književnosti 1978. godine objavivši knjigu priča Jež i zlatni potok, ali širu popularnost stječe osamdesetih godina kada objavljuje svoja tri znanstveno-fantastična romana. U to vrijeme postaje jedan od najčitanijih dječjih pisaca u Hrvatskoj i to ostaje do kraja svog života (Težak, 2007:11).

Anto Gardaš rođen je 21. svibnja 1938. u Agićima u blizini Dervente u Bosni i Hercegovini. Nakon Drugoga svjetskog rata s obitelji seli u Slavoniju, u Velimirovce. Ondje pohađa osnovnu školu, a u Našicama pohađa gimnaziju od 1954. do 1958. i član je prve generacije našičkih gimnazijalaca. Na Pravnome fakultetu u Zagrebu diplomirao je 1968. Najveći dio radnoga vijeka proveo je u osječkoj pošti, živeći tihim obiteljskim životom, što je bilo idealno za njegov književnički poziv (Hranjec, 2004).

Počeo je pisati kao trinaestogodišnjak, kada je u „Poletu“ objavljena prva njegova pjesma *Pod kestenom*, dok je prvu zbirku pjesama *Na jednoj obali* objavio kao tridesetogodišnjak (Hranjec, 2006). Gardaševa motivacija za pisanje bila je velika ljubav prema čitanju koju je imao u djetinjstvu, ali i nemogućnost da tada dođe do knjiga. Zbog toga je odlučio pružiti djeci ono što sam nije imao, vjerujući da će oni uživati u tome kako bi on uživao (Težak, 2008).

Primjer je discipliniranog pisca koji je u svom stvaralaštvu primijenio brlićevski model. Naime, dopuštao je da njegova djeca Miron i Melita budu prvim kritičarima, čime je imao gotovo zajamčen uspjeh kod mladih čitatelja. Djeca, tako i Carrollova Alica, bivaju motivirajućim čimbenicima za književne tekstove (Hranjec, 2004).

Prvim dječjim romanom *Tajna zelene pećine* pokazuje se kao vrstan majstor radnje. Fabula je neizvjesna i napeta, podređena mladom čitatelju (Težak, 2008). U *Tajni zelene pećine* Gardaš udovoljava dječjačkoj težnji za doživljajima jer dječake nevrjeme baca na nepoznat otok gdje nailaze na tajanstvenog starca. Roman sadrži brojne elemente pustolovnog romana – brodolom, traganje za blagom, pronalaženje tajne špilje i slično. Nakon prvijenca i njegove uspješnice Gardaš kreće u područje znanstvene fantastike, predstavljajući se trima romanima: *Ljubičasti planet*, *Bakreni Petar* i *Izum profesora Leopolda*.

Zapravo je riječ o trilogiji jer se u sva tri djela pojavljuju isti likovi: smušeni, ali genijalni profesor Leopold i njegova djeca Miron i Melita (Hranjec, 1998). Dobitnik je nekoliko nagrada, između ostalih nagrade „Grigor Vitez“ za roman *Ljubičasti planet* (1981.) i nagrade „Ivan Kozarac“ 1995. za dotada stvoren književni opus. Gardašev je književni rad obiman i raznolik. Počeo je kao dječji pjesnik, nastavio kao pripovjedač, usporedno pišući i objavljujući dječje igrokaze, ali je nedvojbeno najveću slavu dostigao svojim romanima. Između nekoliko pjesničkih zbirki, kritika se do sada osvrnula na tri: *Uvijek netko nekoga voli* (1986.), *Prvi suncokreti* (1987.) i *Plavokrilna ptica* (1998). Sklonost dramskom izričaju Gardaš je nagovijestio već prvom proznom zbirkom *Jež i zlatni potok* jer je uz pripovijetke dodao i „priče u stihu i prozi“, tj. igrokaze: *Tri kestenjara*, *Ples pahuljica* i *Čarobna kapa* u kojima zapažamo njegova dva temeljna izvorišta – stvarnost u kojoj su likovi djeca te svijet čarobnog i fantastičnog (Hranjec, 2004).

Znatno veću pozornost Gardaš zaslužuje kao pripovjedač. Pripovijetkama je tematski obogatio hrvatsku dječju priču, koncentrirajući se na nekoliko tematskih cjelina: fantastično-bajkovit, ruralan i animalan svijet. Sve navedene elemente obuhvaća prva Gardaševa zbirka namijenjena djeci *Jež i zlatni potok* (1987). Njome je pokazao sposobnost da se, bez obzira o kojem je žanru riječ, može bez teškoća snaći u njemu i čitatelju prenijeti željenu poruku (Hranjec, 2004). *Najveća je zanimljivost Gardaševih priča upravo u tome što zna progovoriti o sasvim suvremenim motivima (ekologija, izvanzemaljci) u vješto sročenoj fabuli i strukturi priče u kojoj osjećamo iskustvo klasične bajke, narodnih legendi i usmene predaje, a isto tako o starim motivima zna progovoriti suvremenim jezikom i oblikom* (Težak, 2008:65). U svim Gardaševim kratkim proznim formama možemo pronaći strukturne i tematske sličnosti s pričama najpoznatijih autora tog razdoblja kao što su Sunčana Škrinjarić, Nada Iveljić i Stanislav Femenić ili Višnja Stahuljak. No iznenada se 1996. godine Gardaš naglo okreće obliku klasične bajke.

Svojom knjigom *Damjanovo jezero* (1996.) budi interes za klasičnu bajku kod drugih pisaca, Želimir Hercigonja, novi pisac u to vrijeme, afirmira se upravo klasičnom bajkom. Gardaševe bajke sačuvale su elemente i duh narodne bajke, ali nose i naglašene elemente umjetničke bajke, koji se najjasnije ogledaju u autorevu stilu i jeziku (Težak, 2008).

Međutim, Gardaš je prije svega dječji romanopisac. Ne samo zbog broja romana koje je napisao, nego je književno-praktično pokazao poželjan model dječjih romana koji su doživjeli po nekoliko izdanja. Možemo ga svrstati *bok uz bok* Kušanu. Kako bismo lakše sagledali Gardašev opus romana, možemo ih svrstati prema temi koja se njime proteže. Tako će jedna skupina biti znanstveno-fantastični, SF romani: *Ljubičasti planet*, *Bakreni Petar*, *Izum profesora Leopolda*, *Tajna jednog videozapisa*, druga dječji kriminalistički romani: *Pigulica*, *Duh u močvari*, *Prikaza*, *Miron u škripcu*, realističko-psihološki: *Filip dječak bez imena* te pustolovni roman *Tajna zelene pećine* (Hranjec, 2004).

Bez obzira o kojem je žanru riječ, Gardaš je pravi majstor u stvaranju fabule i njezinih neprestanih zapleta i obrata. Pokazuje velik interes za različitu tematiku: znanstvenu fantastiku, avanturu, kriminalistiku, ali i psihologiju. Njegovi su junaci uvijek su domišljati, hrabri, uporni i pravi prijatelji koji su uvijek spremni pomoći drugome (Težak, 2008). *Sva Gardaševa djela povezuje topla i iskrena humanost. Iz njih zrači čovjekoljubivost, dobrota i plemenitost. Ona su afirmacija najpozitivnijih, temeljnih ljudskih vrijednosti (...)* (Težak, 2008:70). Gardaševu svestranost prikazuje tematska otvorenost njegovih djela popraćena širokim rasponom motiva, iz čega proizlazi njegova težnja k suvremenoj hrvatskoj književnosti (Težak, 2008).

Pretežito je mjesto zbivanja njegovih romana grad Osijekvs okolicom, a poveznica je s gotovo svim djelima dječak Miron. U stvaralačkom smislu izbor je opravdan jer se ne mijenjajući lik i lokaciju autor može koncentrirati na priču i prikaz novih likova (Hranjec, 2004). U dubljem razumijevanju Gardaševih romana otkrivamo njegovu težnju za afirmiranjem dobra pa tako Gardaš-bajkopisac nastavlja svoju temeljnu ideju, svoje poslanje i svoj umjetnički credo u svojim romanima (Hranjec, 2004:343).

Umro 10. lipnja 2004. u Osijeku.

7.3. Prikaz odrastanja u romanu *Dječji dom* Nade Iveljić

Dječji dom tužna je priča o domskoj djeci, među koje je dospjela djevojčica Barbara Kostelac, nakon tragične prometne nesreće oba roditelja (pregazio ih je zaspali vozač pri povratku iz Njemačke!). Djevojčica prolazi izuzetno mukotrpan put domske prilagodbe a u njezinu naglašavanju apostrofira se ljepota pravog doma i kućnog praga: „Ovo su tuđa vrata. Ovo nije moj dom. To je neka siva kuća koju ne volim. Sve je ovdje tuđe i ništa više ne volim. Neću živjeti s njima, neću jesti i onda me neće biti. Tako je najbolje.“ U prilagodbi joj pomaže njezin psić Bjelko jer je dakako, podsjeća na njezin pravi dom. Gorka i životno uvjerljiva priča (Hranjec, 2004:269).

Djelo je objavljeno 1990. godine.

7.3.1. Prikaz obiteljskog doma u romanu *Dječji dom*

U romanu *Dječji dom* autorice Nade Iveljić kuća Barbare i njezine obitelji detaljno je opisana te je dočarana kao sigurno utočište jedne obitelji koja svojom ljubavlju i skladnim odnosom pridonosi samoj ljepoti njihova kućna ognjišta te se s lakoćom uklapa u seosko mjesto Podbrježa iz kojeg potječe priča o Barbari. Također je istaknuta povezanost i bliskost između svih stanovnika spomenutog mjesta čime se ističe važnost doma, sigurnosti, utočišta koje obiteljski dom treba pružiti i pruža.

7.3.2. Prikaz lika siročeta

Prema Majhutovim (2005.) riječima u romanima nastalim do 1945. godine likovi siročadi najčešće su prikazani kao plahi, nesigurni, dobrodušni koji sa svojim dobronamjernim postupcima, pravilnim ponašanjem i poštujući dana pravila, žele ostvariti novu priliku za dom te postati dio nove obitelji. U romanu *Dječji dom* lik siročeta prikazan je dvama gledištima. S jedne strane susrećemo se s likom devetogodišnje djevojčice Barbare, koja nakon gubitka roditelja ostaje sama, siročće. Zatvara se u sebe, na određen način želi pobjeći od okoline, dopuštajući da se prema njoj ponaša kao prema malenom djetetu koje ništa ne razumije i ne može se ni o čemu izjasniti, odnosno odlučiti. Odvedena je u dom gdje joj je bilo potrebno mnogo vremena prije nego li se suočila s cjelokupnom situacijom te prihvatila vlastiti pogled na budućnost, susrećući se s nekoliko različitih likova i životnih priča koje su je okruživale. Jedna je od tih priča u mnogočemu slična njezinoj, a riječ je o domaru dječjeg doma „Naš gaj“ Alfonsu Prazniku.

Nakon rođenja ostavljen je u domu, ime je dobio prema čovjeku koji ga je donio u dom, a prezime su mu njegovateljice nadjenule jer je pronađen, smješten u dom uoči Praznika rada, 1. svibnja. Potaknut vlastitom prošlošću, time što nikada nije u potpunosti razriješio pitanje vlastita identiteta posvećuje se radu i životu s udomiteljskom djecom.

7.3.3. Stav društva prema domovima za djecu, udomljavanju i domskoj djeci

Djelo *Dječji dom* donosi priču o životu djece koja su spletom različitih životnih okolnosti ostala sama na svijetu te su smještena u Dječji dom „Naš gaj“ unutar kojega vlada pozitivna atmosfera te svatko od članova ima jednaku mogućnost napretka u osobnom smislu, kao i mogućnost pronalaska doma.

Društvo na njih gleda jednako kao na bilo koju osobu u društvu bez isticanja i „etiketiranja“ s ciljem omogućavanja što boljih životnih uvjeta i bolje budućnosti.

7.3.4. Likovi suputnici na njihovom životnom putu i životinjski pratitelji

Prema Majhutu (2005.) likovi koji se pojavljuju u romanu o siročetu jesu: lažni roditelji, mentor i dobrotvor (darivatelj doma), a u Barbarinu slučaju javljaju se likovi odgajatelja, socijalna radnica, djeca-članovi doma, upravitelj doma te poneki lik iz prijašnjeg života lika siročeta, najčešće susjedi. U Barbarinu slučaju dobrotvorom i mentorom ponajprije smatra se upravitelj doma Ljudevit Ružić; njegova naklonost i ljubav prema domskoj djeci mnogo je puta pokazana, kao i njegov trud da svakog od njih usmjeri na pravi put. Njegova dobronamjernost posebno se istaknula u Barbarinu slučaju kada ju je neprestanim razgovorima potaknuo da se ponovno „otvori“ prema svijetu. Temeljna prekretnica za Barbaru bio je njegov pas. Kako je ranije i sama imala psa, htjela je upoznati upraviteljeva psa. Jednog je popodneva skupila hrabrosti i posjetila upravitelja u njegovu domu. Upoznala je njegovu suprugu, sinove i ljubimca, a upoznavanje ljubimca potaknulo ju je na iskren i otvoren razgovor s upraviteljem po prvi puta. Nakon tog događaja i Barbarinog novog pristupa okolini, otvoreno je progovorila o svemu. Dopušteno joj je da s domarom Alfonsom ode u posjet svojim prijateljima te natrag povede svog psa Bjelka. Time je i on postao dijelom velike domske obitelji. Romanom *Dječji dom* proteže se životna priča domara u domu „Naš gaj“ Alfonsa Praznika kojega sam već ranije spomenula. Uz njega se u romanu spominje socijalna radnica Zlata Jug, suradnica dječjeg doma, upravitelj Ljudevit Ružić te kuharica Julijana.

Radnici doma imaju blizak odnos s djecom, svatko se od njih trudi na svoj način pomoći djeci, ali i uljepšati boravak u domu. Domar Alfons nerijetko se pridružuje njihovim igrama, dok su socijalna radnica Zlata Jug i upravitelj doma Ljudevit Ružić uvijek dostupni za razgovor.

Kuharica Julijana najviše ih je razmazila praveći im slastice. Također se pojavljuju i likovi djece s kojima se Barbara sprijateljila tijekom boravka u domu, a to su Renata i Marina čiji su životi također obilježeni zbog čega su i smještene u dom.

Prateći radnju, odnosno rasplet Barbarine budućnosti paralelno nailazimo i na razotkrivanje podrijetla domara Alfonsa Praznika koji rodом potječe iz Barbarina mjesta, iako ne postoji mogućnost da se njezina istinitost utvrdi; njegovu priču donosi stari klesar Tomo koji je pratio odrastanje mnoge djece u Podbrježu, kao i djevojčice Barbare.

Pojava likova životinja u romanima razlikuje se od vrste do vrste romana. Životinjski se likovi često javljaju u pustolovnim romanima, u romanu o siročetu rijetko se pojavljuju, dok se u romanima o dječjoj družbi uopće ne pojavljuju. Lik životinje uvijek ima posebnu zadaću koja je značajna za lik junaka i njegovu budućnost (Majhut, 2005).

U djelu *Dječji dom* uz Barbarin život vezan je psić Bjelko, a njegova uloga uvelike utječe na Barbarino „otvaranje“ prema okolini i suočavanje sa svim teškoćama na koje nailazi pri prilagodbi na novi život i promjene koje slijede.

7.3.5. Pronalazak doma i udomljenje

U romanima o siročetu dob implicitnog čitatelja i junaka povezane su jer junak ne smije biti stariji od implicitnog čitatelja, zato što inače ne bi mogao izazvati suosjećanje čitatelja. Zadaća junaka u romanu o siročetu njegova je neaktivnost, siročće žudi za sigurnim i toplim domom, ali ga ono samo ne može stvoriti već ga pokušava zavrijediti svojom dobrotom, čestitošću i vrlinama koje ga krasi. Siročće se najčešće opisuje kao krhko, bolećivo, nježno i slabo i nerijetko je ženskoga spola. Neizostavna glavna odlika svakog romana o siročetu prisiljenost je napuštanja doma; spletom različitih, često nesretnih okolnosti što je odluka drugih, a ne siročćeta. Njegov je dom u potpunosti razoren i nema mogućnost vratiti se u njega (Majhut, 2005).

Nakon smještanja u dom Barbara upoznaje ostale stanare doma, smještena je u sobu s dvjema djevojčicama; jednoj je jedanaest, a drugoj trinaest godina, zbog čega možemo zaključiti da u domu prebivaju djeca različitih godišta. Nerijetko su po sobama raspodijeljeni po godištim ili barem što bliže godinama kako bi bili s vršnjacima. Njihov je život uobičajen kao i njihovih vršnjaka - idu u školu, igraju se na igralištu, družu se i sl. Osim obiteljskih problema koji su karakteristični za svaki lik posebno, muče ih i problemi uobičajeni za njihovu dob, kao što su odnos s prijateljima, simpatije, bilježenje svakodnevnih situacija u dnevnik i slično.

Navedeni roman ne donosi točno rasplitanje Barbarine budućnosti, tj. po završetku romana nije do kraja prikazana Barbarina budućnost, što ostavlja čitatelju mogućnost vlastita zaključka, no autorica pričom pruža smjernice koje pridonose pozitivnom završetku.

Pozitivan se završetak zaključuje iz Alfonsove priče – njegova se djevojka Jelena, nakon Barbarina odlaska, uselila u kuću njezine obitelji s ciljem održavanja i brige za Barbarinu ostavštinu, dok Barbara ne bude samostalno mogla preuzeti brigu o sebi i kući. O Jeleni saznajemo da je kći Tomina prijatelja i samohrana majka dječaka Dražena. Na samom kraju romana zaljubljeni Alfons ostavlja joj prsten u nadi da će nakon povratka dobiti pozitivan odgovor.

7.4. Prikaz odrastanja u romanu *Bijeli patuljak* Nade Iveljić

U tekstovima Nade Iveljić prevladava preplitanje stvarnosne i maštovite zbilje (Hranjec, 2009). Djelo *Bijeli patuljak* objavljeno je 2002. godine. U romanu je uz djetinjstvo i boravak u domu dječaka Lovre i djevojčice Tihane, opisan svemirski prostor. Roman sjedinjuje dvije velike teme: razorenu obitelj i bajkovitost. Bajka se javlja kao lijek ovozemaljskoj nesreći (Hranjec, 2004). Slično kao u romanu *Dječji dom* i u romanu *Bijeli patuljak* nailazimo na likove siročadi koji su spletom nesretnih okolnosti u prometnoj nesreći izgubili roditelje.

7.4.1. Prikaz obiteljskog doma u romanu *Bijeli patuljak*

Kao i u prethodnom romanu autorice Nade Iveljić, i u spomenutom romanu ističe se važnost, potreba i težnja za domom te je iznova obiteljski dom prikazan kao oaza prepuna sklada, ljubavi, nježnosti i sigurnosti koja nestaje spletom tragičnih okolnosti.

7.4.2. Prikaz lika siročeta

Autorica se drži već poznatih karakteristika likova siročadi - njihove dobronamjernosti, čestitosti i plahosti. Upravo te osobine karakteristične su za djevojčicu Tihanu koja je nakon tragedije ostala sama s bratom Lovrom, no od tuge i šoka je zanijemila.

Lik dječaka Lovre ima slične karakteristike kao i njegova mlađa sestra, no kod njega su posebno istaknuti upornost, zaštitnički stav prema sestrici, odgovornost, odnosno zrelost koja se ubrzo nakon svih nedaća počela razvijati kod njega s ciljem boljitka za oboje. Polazište radnje u romanu *Bijeli patuljak* ima slične polazne točke kao i u romanu *Dječji dom*, samo se razlikuje sam rasplet i završetak.

U priloženom romanu likovi Lovro i Tihana poznaju svoje podrijetlo, znaju razloge zbog kojih su završili u domu za nezbrinutu djecu te se sa situacijom u kojoj su se zatekli nose najbolje što mogu, želeći steći i ostvariti priliku za novim domom, drugim početkom koji im može donijeti budućnost. Također su bez roditelja ostali nakon njihove pogibije u prometnoj nesreći kao i djevojčica Barbara iz romana *Dječji dom*.

7.4.3. Stav društva prema domovima za djecu, udomljavanju i domskoj djeci

Djelo *Bijeli patuljak* sadrži sličan tijek radnje kao i prethodno djelo *Dječji dom*. Naime, glavni su junaci Lovro i Tihana, brat i sestra koji su nakon nesreće i gubitka roditelja, spletom nesretnih okolnosti smješteni u dom gdje su primorani „boriti se“ za novu priliku, a ona je ostvarivanje doma i obitelji. No, unatoč preprekama, smještaj u domu nudi im mnoge prilike za pronalazak obitelji. Jednako kao i ravnateljčina dobronamjernost koju im iskazuje ne razdvajajući ih, iako bi Lovro trebao uskoro prijeći u drugi dom, namijenjen starijoj djeci. Proizlazi kako je dječji dom mjesto ispunjeno ugodnom atmosferom, slogom, prijateljstvom te težnjama da se svakom djetetu pruži jednaka prilika za vlastiti napredak, osobni razvoj i udomljavanje.

7.4.4. Likovi suputnici na njihovom životnom putu i životinjski pratitelji

Kako sam već ranije spomenula prema Majhutu (2005.) likovi koji se javljaju u romanu o siročetu su lažni roditelji, mentor i dobrotvor (darivatelj doma). Na životnom putu Lovre i Tihane Grgić, nailazimo na djelatnike dječjeg doma - ravnateljicu Janju Došen,iskusnu pedagoginju, domara Antu, kuharicu Micu, odgajateljicu Palčicu koja je prikazana kao osoba nenaklonjena djeci, želeći im samo otežati i zagorčati boravak u domu zbog vlastita nezadovoljstva. Djelatnike doma možemo poistovjetiti s odgojiteljima jer svatko od njih na određen način sudjeluje i utječe na život domske djece. Bilo pomažući im razlučiti dobro i loše, stvoriti vlastito razmišljanje, ali i pružiti potporu, određeni osjećaj sigurnosti i spokoja kojemu svatko od njih teži. Lovro uspostavlja prijateljski odnos s Perom, dječakom iz doma, dok Tihana ostvaruje jednak odnos s djevojčicom Lelom.

Nakon nekog vremena u njihov život ulaze udomitelji Ivan i Marija, koji su u prikazani kao dobrotvori (darivatelji doma) koje spominje Majhut u svojoj studiji. Riječ je o skromnim ljudima koji su svojim marljivim radom i trudom stekli ono što imaju te žele to podijeliti s djecom u potrebi. Zasnovati obitelj i pružiti Lovri i Tihani ljubav te materijalnu sigurnost. Njihov trud, upornost i neizmjerena ljubav bivaju potpuno uzvraćeni tek nakon što Tihana progovori.

Bijeli patuljak iznimno je važna pojava djevojčici Tihani, koja zahvaljujući njegovu dolasku pronalazi način za suočavanje s tugom te ponovno „otvaranje“ prema svijetu; motivirana njegovom pojavom ponovno počinje govoriti i komunicirati s okolinom.

Lik Bijelog patuljka na početku djela prikazan je kao sjajna zvijezda bok uz bok sa Sirijusom, najsjajnijom zvijezdom sunčeva sustava, no po dolasku u udomiteljsku kuću Bijeli patuljak, zvijezda poprima oblik vrtnog patuljka te nakratko postaje dio dječjih života s ciljem usmjeravanja njihove budućnosti u pravom smjeru, odnosno najboljem smjeru za njihovu dobrobit.

U romanu *Bijeli patuljak* također se, kao i u prethodno analiziranom romanu javlja pas Gazda, pas čuvar na seoskom imanju udomitelja Ivana i Marije. Gazda je uvijek oko Lovre i Tihane, pogotovo pazeći na Tihanu i domaće životinje. Svojim zaštitničkim stavom i umiljatošću pomogne djevojčici Tihani u prilagodbi na udomljavanje.

7.4.5. Pronalazak doma i udomljenje

Tihana i Lovro proveli su skoro dvije godine u domu živeći okruženi vršnjacima, učeći, družeći se i njihov se život nije mnogo razlikovao u odnosu na život njihovih vršnjaka. Sklapali su prijateljstva, provodili vrijeme u igri, razgovarajući, smijući se, obilježavajući blagdane i praznike kao i većina druge djece. Tri dana prije Božića, osmjehnula im se sreća i naziru se moguće promjene pa tako odlaze u dom budućih udomitelja kako bi s njima proslavili predstojeće blagdane. Skroman bračni par iz Međimurja, Marija i Ivan, objeručke prihvaćaju priliku za udomljavanje brata i sestrice, želeći im pružiti svu ljubav te priliku za skladan i siguran dom ispunjen razumijevanjem, srećom i ljubavlju. Udomitelje Mariju i Ivana u romanu *Bijeli patuljak* možemo poistovjetiti s dobrotvorima (darovateljima doma) o kojima Majhut detaljnije govori u svojoj studiji. Nakon napuštanja doma Lovro i Tihana moraju se prilagoditi na novu situaciju, ali i pokazati kako je upravo to mjesto gdje bi ih se moglo trajno smjestiti.

Budući da Lovro i Tihana uspostavljaju kvalitetan i iskren odnos s udomiteljima, to se nakon mnogo truda i upornosti dogodi pa postaju dio njihove obitelji. Za razliku od romana *Dječji dom*, sudbina, tj. budućnost brata i sestre nije neizvjesna, za razliku od Barbarine budućnosti čiji je rasplet ostao na promišljanje čitatelju. Razrješenje Tihanine i Lovrine budućnosti razlikuje se i od raspleta Gardaševa romana *Filip, dječak bez imena*. Filip također pronalazi dom, sudbina ga ponovno spaja s njegovom biološkom majkom.

7.5. Prikaz odrastanja u romanu, *Filip, dječak bez imena*, Ante Gardaša

Gardašev roman *Filip, dječak bez imena* donosi osjetljivu temu o socijalno ugroženoj djeci bez roditelja što je i danas vrlo aktualna tema.

Pobliže opisuje život djece u domu za nezbrinutu djecu, ponajviše lik dječaka Filipa koji traga za svojim podrijetlom. Oblikovan je kao misaoni lik s istaknutim najosjetljivijim psihofizičkim točkama. Dječak razotkriva svoje podrijetlo čime se pokazuje kako život ima dvije strane, onu lijepu i onu manje lijepu, ali ga ipak to sve čini životom; put je to koji ima obilje prepreka, no ne smijemo zaboraviti i one dobre trenutke (Težak, 2007). Roman *Filip, dječak bez imena* objavljen je 1994. godine.

7.5.1. Prikaz obiteljskog doma u romanu *Filip, dječak bez imena*

U romanu *Filip, dječak bez imena* autor Anto Gardaš ima drugačiji pristup za razliku od autorice Nade Iveljić u prethodna dva analizirana romana. U romanima *Dječji dom* i *Bijeli patuljak* odmah na početku saznajemo prošlost likova, kao i razlog njihova odlaska u dom te sam proces odlaska u dječji dom, dok s druge strane u Gardaševu romanu *Filip, dječak bez imena* priča započinje s dječakom Filipom koji svakoga dana posjećuje kolodvor i dočekuje i ispraća vlakove. Iako nam to nije odmah poznato, saznajemo da je Filip prve dvije godine života živio s majkom, a nakon nesreće smješten je u dom. Ne sjeća se mnogo života prije dolaska u dom jer je bio premlad, no zato neprestano spominje graditelja mostova Adama Claricu čija mu se priča urezala u sjećanje. Priča je jedino sjećanje o danu nesreće te će se pomoću nje razriješiti Filipovo podrijetlo.

7.5.2. Prikaz lika siročeta

Kao i u ranije analiziranim romanima autorice Nade Iveljić, tako je i u romanu Ante Gardaša *Filip, dječak bez imena* lik prikazan kao čestit, dobronamjieran, bogat vrlinama kojima želi ostvariti priliku za dom, obitelj te zaslužiti ljubav i priliku za skladan život s budućim udomiteljima. No, ističe se i jedna značajna razlika u odnosu na dva prethodno analizirana romana, a to je istaknuta Filipova psihološka strana. Detaljno su prikazani i opisani Filipovi osjećaji u ključnim situacijama, odnosno napetim, nesvakidašnjim situacijama na koje Filip nalazi u svakodnevnom životu. Jedna od prvih takvih prilika odlazak je na more, pri čemu Filip ne može ući u vlak zbog neopisivog nepoznatog nemira, nesigurnosti i straha. Time se upotpunjuje karakter lika i daje još ljudskiji prikaz, kao i mogućnost poistovjećivanja čitatelja s Filipovim likom.

Roman *Filip, dječak bez imena* ima drugačiji pristup prošlosti i identitetu lika siročeta za razliku od dosad analiziranih romana. Na početku romana upoznajemo Filipa koji je već smješten u dom u Zagrebu. Saznajemo kako Filip ne zna mnogo o sebi, ima dio sjećanja koji iznova i iznova prepričava, no nije ih moguće detaljnije povezati s njegovim roditeljima i Filipovim životom prije dolaska u dom, barem ne odmah na početku romana. Kako radnja odmiče, Filip dobije priliku detaljnije saznati o svojoj prošlosti, identitetu te pročitati svoj dosje čuvan u dječjem domu. Saznajemo da je ime Filip dobio po bolničaru koji ga je pronašao, dok je prezime Prugović dobio prema mjestu pronalaska – pruzi.

Također, se ne zna njegova točna dob, postoji samo procjena da je bio oko dvije godine i tri mjeseca pri pronalasku 1974. godine, no nikada se sa sigurnošću nije mogla odrediti njegova prava starost. Neznanje, odnosno nepoznavanje prošlosti i identiteta čini samu radnju neizvjesnom, napetijom i potiče čitateljevu znatiželju te motivira na daljnje čitanje. No, slijedom radnje Filip saznaje svoju cijelu prošlost, upoznaje biološku majku te pronalazi način povratka k njoj.

7.5.3. Stav društva prema domovima za djecu, udomljavanju i domskoj djeci

Priloženi roman donosi nov, drugačiji pogled na dječje domove, domsku djecu i njihov život unutar društva i društvenih normi. Djeca su prikazana kao ravnopravni članovi društva, članovi doma redovito idu u školu, na ekskurzije i maksimalno sudjeluju u društvenom i svakodnevnom životu svoje okoline. Također se spominje dobrotvorni rad, odnosno suradnja odmarališta u Šibeniku s dječjim domovima i Centrom za socijalni rad, čime se i domskoj djeci omogućuje odlazak na more, izlete i slične aktivnosti, želeći im pružiti priliku za uobičajen život, unatoč njihovim nedaćama i životnim pričama. Cijeli roman obuhvaćen je pozitivnom atmosferom i pozitivnim stavom kojim se pokazuje kako je sve moguće, samo je potrebno vjerovati i ne odustajati.

7.5.4. Likovi suputnici na njihovom životnom putu i životinjski pratitelji

Djelo *Filip, dječak bez imena* nudi bogat raspon likova, odgajatelja, ali i djece siročadi. Pisac Anto Gardaš potrudio se ocrtati psihološki profil svakog lika koji se nađe u Filipovu životu i njegovu putu razotkrivanja identiteta. Budući da Filip s lakoćom stvara prijateljstva s okolinom, njegovu dobronamjernost, iskrenost i ljubav prema ljudima iščitavamo i iz naklonosti koju ostali likovi razvijaju prema njemu tijekom radnje romana.

Prvi je lik s kojim se susrećemo nosač Vinko koji svakoga dana viđa Filipa na zagrebačkom kolodvoru s kojim Filip uvijek pristojno razgovara.

Likovi odgajatelja koji se javljaju u Filipovu životu su ravnateljica dječjeg doma Zora, razrednica Vlatka Petrić, profesor tjelesnog i likovnog odgoja Zlatko Šmituc te psiholog dječjeg doma Eduard Krmpotić. Nakon odlaska na more u njegov život, kao i u život sve ostale djece, ulazi pomoćna kuharica zaposlena u odmaralištu gdje odsjedaju tijekom ljetovanja. Njezino je ime Gizela Vukić, znana kao teta Lela. Njezina će pojava uvelike utjecati na Filipov život i njegovu budućnost u svakom pogledu.

Tijekom boravka u domu Filip je okružen brojnom drugom djecom čije su životne priče slične njegovoj te oni dijele dobro i zlo i postaju jedna velika obitelj. Njegov je najbliži prijatelj Krco s kojim dijeli sve; kasnije će zajedno pohađati pomorsku školu i zajedno raditi na brodu. Uz njih su još dječaci Dugački D., Kratki Perica te Mislav. Najjači dojam na Filipa ostavila je djevojčica Maja koja mu se zapravo jako i sviđa, a to znaju i sva domska djeca.

Sva navedena djeca imaju obilježen život nedaćom da žele, čekaju udomljenje, no unatoč tome iskreno uživaju u djetinjstvu koliko god je moguće, a svaku priliku ili nepriliku koja im se nađe na putu nadilaze zajedničkim snagama i najbolje što mogu.

U romanu *Filip, dječak bez imena* također se javlja životinjski pratitelj i opet je riječ o psu. U priloženom romanu radi se o crnom psu lotalici s kojim se Filip sprijatelji na kolodvoru i svakodnevno mu donosi hranu. Budući da je Filip kao dijete prije nesreće živio uz crnog psa, pri raspletu radnje objašnjava se njegova naklonost prema crnom psu lotalici. Filipova podsvijest, na neki način od samog početka, prikazuje crnog psa lotalicu kao pouzdanog i dobrog prijatelja.

7.5.5. Pronalazak doma i udomljenje

Filipova se priča razrješuje na potpuno neočekivan način tijekom njihova boravka na moru, kada se teta Lela zbližila sa svom djecom, pogotovo s Filipom.

Ona je prije desetak godina doživjela nesreću i potpuno izgubila pamćenje. Zaboravila je vlastito ime, ali i činjenicu da tada nije bila sama jer je uz nju bio njezin sin Ivan. Psiholog Krmpotić bio je upoznat s nesrećom koja se dogodila na zagrebačkom kolodvoru 1974., kao i mogućnošću da je teta Lela Filipova majka kojoj se izgubio svaki trag. Pokušao je dokazati svoje sumnje, no trauma koja je pogodila Filipa i Lelu ostavila je dubok trag na oboje te potisnula njihova sjećanja.

U međuvremenu je teta Lela izrazila želju za posvajanjem te je postupak pokrenut. No, Gizela Vukić ponovno doživljava nesreću na kolodvoru ispraćajući domsku djecu na polasku kući. Nova trauma vraća joj sjećanja te saznajemo njezino pravo ime. Ona je Anita Vidović, koja je, kada se nesreća dogodila, putovala sa sinom Ivanom, koji je tada imao nepune dvije godine. Za vrijeme putovanja čitala mu je priču o graditelju mostova Adamu Claricu. Dječaku je u pamćenju ostao urezan dio priče koju često spominje, ali i uz pomoć koje je psiholog Krmpotić potvrdio svoje sumnje u rodbinsku povezanost Gizele Vukić (Anite Vidović) i Filipa Prugovića (Ivana Vidovića).

Jedino roman *Filip, dječak bez imena* od tri analizirana romana nudi detaljniji pogled u budućnost lika. Nakon završetka knjige nailazimo na epilog u kojem saznajemo da Filip, odnosno Ivan i njegova majka žive u Šibeniku, da su on i Krco završili Pomorsku školu te sada zajedno rade, plovo brodom. Ivan je također ostao u kontaktu s Majom koja sada studira medicinu. Jedan od glavnih razloga zašto je tomu tako, jest taj da roman *Filip, dječak bez imena* nastoji prikazati istinitost priče, ispričan je i posvećen obitelji jer je 1994. godina, kada je roman objavljen, obilježena kao godina obitelji te je cilj romana bio potaknuti promišljanje o zajednici obitelji i činjenici što nam ona zapravo znači i pruža.

8. ZAKLJUČAK

Razdoblje dječje književnosti obuhvaća raspon više od dvjesto godina, a nastajanje i razvitak donio je mnoge promjene koje su se dogodile do današnjih dana i postanka suvremene hrvatske dječje književnosti. U priloženom radu naglasak je stavljen na promjene koje su se dogodile u prikazima života djece koja su splotom različitih životnih okolnosti provela dio ili cijeli život u dječjim domovima za nezbrinutu djecu čekajući udomljenje, od početka hrvatske dječje književnosti do suvremenoga doba.

U radu je provedena analiza triju romana: *Dječji dom* i *Bijeli patuljak* autorice Nade Iveljić te romana *Filip, dječak bez imena* autora Ante Gardaša. Sva priložena djela donose tematiku djece siročadi, njihovog boravka u domu i pronalazak novog doma. Roman *Filip, dječak bez imena* ima posebno istaknutu psihološko socijalnu crtu u odnosu na druga dva analizirana romana.

Cilj rada bio je uočiti promjene koje su se dogodile za djecu siročad ovisno o vremenu u kojemu su rođena, odnosno na vrijeme u kojemu je roman nastao, uspoređujući studiju Berislava Majhuta *Pustolov, siročće i dječja družba hrvatski dječji roman do 1945.*, karakteristike koje on opisuje kao značajne za vrijeme do 1945. godine i analizirana suvremena djela. Navedeno djelo, između ostaloga, analizira i vrstu romana o siročetu koja se javlja već u samim počecima hrvatskoga dječjeg romana, detaljno opisuje karakteristike hrvatskog dječjeg romana, promjene kojima je bio izložen i koje su se dogodile u danom vremenskom okviru, a posebice detaljno analizira položaj djeteta siročeta, i roman o siročetu u prvoj polovini dvadesetog stoljeća. Dijete siročće prikazano je kako se svojim vrlinama, čestitošću, dobrotom i poslušnošću trudi zavrijediti priliku za novi dom, novu obitelj i sigurnost koju bi mu to donijelo za budućnost.

Analizirajući sljedeća tri naslova: *Dječji dom* (1990.), *Bijeli patuljak* (2002.) autorice Nade Iveljić te djelo Ante Gardaša *Filip, dječak bez imena* (1994.) moguće je uvidjeti kako se prikaz lika siročeta nije mnogo promijenio u odnosu na rani hrvatski dječji roman. Ranije spomenute odlike romana o siročetu vidljive su i u priloženim romanima. Svi junaci prikazani su kao dobronamjerni, čestiti i kao primjer dobro odgojenoga djeteta. Također, svaki od tih likova biva „nagrađen“ za svoje dobro i društvenim normama prilagođeno ponašanje te ponovno dobije priliku imati i biti dio obitelji.

U svim priloženim romanima, osim obilježja karakterističnih za roman o siročetu, prikazan je i boravak djece u dječjim domovima, proces njihove prilagodbe od samog početka; spleta nesretnih okolnosti koje su prouzrokovale napuštenost, ostanak bez roditelja. Nakon toga slijedi dugotrajan proces suočavanja sa stvarnošću te prihvaćanje budućnosti boravka u dječjem domu, mogućnost udomljenja, a posebice promjenu okoline i načina života na koji su navikli.

Istaknuto je i psihološko obilježje koje ranije nije spominjano u djelu Berislava Majhuta *Pustolov, siročić i dječja družba hrvatski dječji roman do 1945*. U svim priloženim romanima prikazana je trauma koju su likovi siročad doživjeli nakon ostanka bez roditelja, dolaska u dom i prilagodbu na život u domu, udomiteljskoj obitelji. Djela Nade Iveljić *Dječji dom* i *Bijeli patuljak* prikazuju psihološku traumu kod glavnih likova Barbare Kostelac, Lovre i Tihane Grgić. Obje su djevojčice imale problema s komunikacijom prema okolini i domu te teškoću u prilagodbi na nov način života u dječjem domu. U romanu *Filip, dječak bez imena* Filip je bio premlad kada je doveden u dom da bi se sjećao samog procesa, no ipak se javlja oblik traume, odnosno pokazuje se Filipov podsvjesni strah od vožnje vlakom. Nakon cjelokupne analize moguće je zaključiti kako je s vremenom, razvitkom dječje književnosti došlo do njezina napretka. Suvremena dječja književnost ima temelje u ranijoj dječjoj književnosti, što se podrazumijeva, zato što potječe iz nje. Posebice je uz osnovna obilježja junaka, kao što su osjećajnost, čestitost, prilagodljivost, dobronamjernost, iskrenost, bogatstvo vrlinama, u suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti istaknuta psihološka strana lika, njegove crte ličnosti, prikaz osjećaja lika i njihovo suočavanje s njima.

Dakle, vidljiv je napredak u razradi teme siročeta, dječjeg doma, udomljavanja i udomiteljskih obitelji s ciljem razumijevanja i poučavanja čitateljima o svakodnevicu koja nas okružuje, ali i tome kako je svatko od nas drugačiji te je potrebno razvijati kritičko mišljenje kod svakog čitatelja, posebno djeteta, čime ga poučavamo i empatiji prema drugome, kao i prihvaćanju različitosti bez predrasuda.

IZVORI

1. Gardaš, A. (1994). *Filip, dječak bez imena*, Zagreb: Znanje
2. Iveljić, N. (2002). *Bijeli patuljak*, Zagreb: Tipex
3. Iveljić, N. (1990). *Dječji dom*, Čakovec, Biblioteka „Su“

LITERATURA

1. Crnković, M. (1990). *Dječja književnost*, Zagreb: Školska knjiga
2. Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*, Znanje
3. Hameršak M., Zima D. (2015). *Uvod u dječju književnost*, Zagreb: Leykam international, d.o.o.
4. Haramija, D. (2005). Uloga obitelji u suvremenoj slovenskoj i hrvatskoj realističnoj prozi za djecu i mlade *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Zlatni danci 7 - Obitelj u književnosti za djecu i mladež*, ur. A. Pintarić, Osijek, Filozofski fakultet u Osijeku, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska ogranak Osijek
5. Hranjec S. (1998). *Hrvatski dječji roman*, Zagreb, Znanje
6. Hranjec S. (2004). *Dječji hrvatski klasici*, Zagreb, Znanje
7. Hranjec S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Zagreb: Školska knjiga
8. Hranjec S. (2009). *Ogledi o dječjoj književnosti*, Zagreb, Alfa
9. Majhut, B. (2004). Dom i divljina - aspekti pripovijednog prostora u dječjem romanu // *Dijete, odgojitelj i učitelj : zbornik radova sa Znanstveno-stručnog skupa s međunarodnom suradnjom / Bacalja, Robert (ur.)*. 161-173.
10. Majhut, B. (2005). *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* Zagreb: FF Press
11. Težak, D. (2008). Gardaševo mjesto u hrvatskoj dječjoj književnosti *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Zlatni danci 9 - Život i djelo(vanje) Ante Gardaša*, ur. A. Pintarić, Osijek, Filozofski fakultet u Osijeku, Filozofski fakultet Pečuh, Matica hrvatska ogranak Osijek
12. Težak D. (2008). *Portreti i eseji o dječjim piscima*, Zagreb: Tipex
13. Zima D. (2011). *Kraći ljudi - Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*, Zagreb: Školska knjiga